

Answering "Amen" and The Special Obligation During Mussaf on Rosh HaShanah

Rabbi Michael Taubes

1. דברים פרשת כי תבוא פרק כז

- (יא) ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר:
(יב) אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובגמון:
(יג) ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי:
(יד) וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם:
(טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יקנו מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן
(טז) ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן:
(כז) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן:

2. רש"י דברים פרשת כי תבוא פרק כז

(כז) אשר לא יקים - כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

3. במדבר פרשת נשא פרק ה

- (כ) ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שקבתו מבלעדי אישך:
(כא) והשביע הפה את האשה בשבעת האלה ואמר הפה לאשה ימן יקנו אותה לאלה ולשבעה בתוך עמך במת יקנו את ירכך נפלת ואת בטנה צבה:
(כב) וקאו המים המאחרים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן:

4. רש"י במדבר פרשת נשא פרק ה

(כב) אמן אמן - קבלת שבועה, אמן על האלה אמן על השבועה, אמן אם מאיש זה, אמן אם מאיש אחר, אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה:

5. ירמיהו פרק כה

- (ה) ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא לעיני הפהנים ולעיני כל העם העמדים בבית יקנו:
(ו) ויאמר ירמיה הנביא אמן פן יעשה יקנו יקנו יקנו את דבריך אשר נבאת להשיב פלי בית יקנו וכל הגולה מבבל אל המקום הזה:

6. מצודת דוד ירמיהו פרק כה

- (ו) אמן - יאמן דבריך:
יקם ה' - מי יתן ויקם ה' וכו' וכפל הדבר במ"ש:
אשר נבאת - אמר לפי דבריו שאמר שבנבואה דבר אבל האמת היה שבדא מלבו:

7. תלמוד בבלי מסכת שבועות דף לו עמוד א

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אמן - בו שבועה, בו קבלת דברים, בו האמנת דברים. בו שבועה, דכתיב: ואמרה האשה אמן אמן. בו קבלת דברים, דכתיב: ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן. בו האמנת דברים, דכתיב: ויאמר ירמיה [הנביא] (אל חנניהו) אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך.

8. רש"י מסכת שבועות דף לו עמוד א

אמן בו שבועה - העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו.
בו קבלת דברים - האומר לחבירו על מנת שתקיים לי תנאי כך וכך ואמר אמן קבל דבריו וחייב לקיים תנאו.
בו אמנת דברים - וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחנה שהוא לשון מאמן הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן.
ואמרה האשה אמן אמן - דאי לאו כמוציאה שבועה דמיא אמאי מבדקה אפילו מושבע מפי אחרים אין כאן שהרי לא אמרה כלום אחר שבועה ולא דמיא למשביעני עליכם שהם כופרין אחר שבועה ועונין על דבריו אין אנו יודעין לך עדות.

9. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיט עמוד ב
מאי אמן? - אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן.

10. רש"י מסכת שבת דף קיט עמוד ב
אל מלך נאמן - כך מעיד על בוראו, שהוא אל מלך נאמן.

11. תוספות מסכת שבת דף קיט עמוד ב
א"ר חנינא אל מלך נאמן - צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן.

12. ספר הרוקח הלכות סעודה סימן של
...אמן גי' כמו אדני י"י..."

13. ספר אבודרהם שמונה עשרה
... כי אמן בגימט' עולה למנין צ"א והוא כמנין שני שמות יוד הא אלף דלת...

14. תהלים פרק לא
(כד) אָהָבו אֶת יְקֹנֶק פֶּלֶס חֲסִידָיו אַמוּנִים נֹצֵר יְקֹנֶק וּמְשַׁלֵּם עַל יְמֵר עֲשֵׂה גִּאָוֶה:

15. רש"י תהלים פרק לא
(כד) אמונים נוצר ה' - שומר ה' את המאמינים בישועתו וסומכים עליו:

16. ילקוט שמעוני תהלים רמז תשיז
...אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה', אלו שהן אומרים אמן באמונה, אומר מחיה המתים - ועדיין לא ראו אלא לפי שעה ומאמינים שאני מחיה מתים, אומר גאל ישראל - ועד עכשו לא נגאלו אלא לפי שעה וחזרו ונשתעבדו והם מאמינים שאני עתיד לגאול אותם, הוי אמונים נוצר ה' (ברמז תקי"ט):

17. דברים פרשת האזינו פרק לב
(ג) פִּי נֶשֶׁם יְקֹנֶק אֶקְרָא הָבו גְּדֹל לֵאלֹהֵינוּ:

18. ספרי דברים פרשת האזינו פיסקא שו
...ומנין שעונים אמן אחר המברך שנאמר הבו גדל לאלהינו...

19. דברי הימים א פרק טז
(ז) בַּיּוֹם הַהוּא אָז נָתַן דָּוִד בְּרֹאשׁ לְהַדוֹת לִיקְנֹק בֶּיַד אֶסָף וְאֶחָיו:
(ח) הַדּוֹד לִיקְנֹק קָרָאוּ בְּשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילָתוֹ:
(לו) בְּרוּךְ יְקֹנֶק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעַם אֲמֵן וַהֲלֵל לִיקְנֹק:

20. רד"ק דברי הימים א פרק טז
(לו) ברוך ה' - זה הפסוק הוא סוף התהלות והתשבחות ותפלות המשוררים במזמורים האלה, ואמר בסוף זה הפסוק ויאמרו כל העם אמן והלל לה':

21. מצודת דוד דברי הימים א פרק טז
(לו) ויאמרו - צוה דוד שיאמרו כולם אמן רצה לומר אמת הדבר אף יאמרו הלל לה' כ"א לפי מהללו:

22. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נא עמוד ב

משנה/... ועונין אמן אחר ישראל המברך, ואין עונין אמן אחר כותי המברך, עד שישמע כל הברכה כולה.

23. רש"י מסכת ברכות דף נא עמוד ב

עונין אמן אחר ישראל המברך - אפילו לא שמע אלא סוף ברכה, אבל לא לאחר כותי, שמא ברוך להר גריזים.

24. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נג עמוד ב

למימרא, דישאל אף על גב דלא שמע כולה ברכה עונה, וכי לא שמע היכי נפיק! - אמר חייא בר רב: בשלא אכל עמהן. וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: בשלא אכל עמהן... בעי מיניה שמואל מרב: מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן? - אמר ליה: אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשויין.

25. רש"י מסכת ברכות דף נג עמוד ב

היכי נפיק - קא סלקא דעתך באחד מן המסובין עסקינן במתניתין. אחר תינוקות - כשלומדים ברכות מפי רבן. הואיל ולהתלמד עשויין - שאין מתכוונים לברך אלא ללמד.

26. רא"ש מסכת ברכות פרק ח

סימן ה

...ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר העכו"ם המברך עד שישמע את כל הברכה אבל אחר ישראל אע"פ שלא שמע את כל הברכה כיון ששמע שהזכיר השם עונין אחריו אמן אבל מעכו"ם אע"פ ששמע הזכרת השם כיון שלא שמע כל הברכה חיישינן שמא כוון לעבודת כוכבים אבל אם שמע כל הברכה מוכח מילתא שאין כוונתו לעכו"ם...

27. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף מ עמוד א

עונין אמן אחר ישראל המברך. ואע"פ שלא שמע כל הברכה כיון ששמע שהזכיר את השם עונין אחריו אמן אבל אין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה פירוש כשאינו שומע אלא הזכרת השם בלבד אין לו לענות אמן דשמא כוונתו לע"ז אבל כששומע כל הברכה עונה אחריו אמן דמוכחא מילתא שאין כוונתו לע"ז כיון שאומר הברכה:

28. שיטה מקובצת מסכת ברכות דף נג עמוד ב

אסיקנא דחייב לענות אמן אף על פי שאינו מחוייב בברכה ובלבד שישמע החתימה. אבל מי שמחוייב צריך לשמוע כל הברכה:

29. רמב"ם הלכות ברכות פרק א

הלכה יג

כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מכל הברכות כולן אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחלתה ועד סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן, ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן.

30. טור אורח חיים הלכות תפילה סימן קכד

...ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה ובין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא לשון האמנת דברים... וז"ל רב עמרם מאן דקאי בבי כנישתא אחורי ש"צ בעי לכווני דעתיה ובתר דחתים ש"צ על כל ברכה וברכה להוי עני אמן דהכי אמור רבנן מ"ד (תהלים לא) אמונים נוצר ה' אלו שאומרים אמן באמונה אומר ש"צ ברוך מחיה המתים והם עונין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינין בהקב"ה שמחיה המתים אומר ש"צ ברוך גואל ישראל והם עונין אמן ועדיין לא נגאלו וא"ת נגאלו הרי חזרו ונשתעבדו ומאמינין שעתידי הקב"ה לגאלם אומר ש"צ ברוך בונה ירושלים ועדיין היא בחורבנה ומאמינים בהקב"ה שעתידי לבנותה ועונין אמן הוי אמונים נוצר ה'...

31. בית יוסף אורח חיים סימן קכד

ז (א) - ... ויענו אמן אחר כל ברכה וברכה וכו' ובכונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא מלשון האמנת דברים. כדאיתא בואלה הדברים רבה (תבא פ"ז אות א) על פסוק והיה אם שמוע תשמע(ו):

32. דברים רבה (וילנא) פרשת כי תבוא פרשה ז

א... מפני שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישאל עונין אמר ר' יהודה בר סימון אמן הזה יש בו שלשה אספליאות, שבועה וקבלה ואמנה, שבועה מנין שנאמר (במדבר ה) והשביע הכהן וגו' ואמרה האשה אמן אמן, קבלה מנין שנאמר (דברים כז) ואמר כל העם אמן, אמנה מנין שנאמר (מלכים א א) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר ה'...

33. מלכים א פרק א

(לב) ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הפהן ולנתן הנביא ולבניהו בן יהוידע ויבאו לפני המלך:
(לג) ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרפבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גחון:
(לד) ומשח אתו שם צדוק הפהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם: הוי המלך שלמה:
(לה) ויעליתם אתריו ויבא וישב על כסא ויהו המלך תחתי ואתו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה:
(לו) ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר קנא אלהי אדני המלך:

34. רש"י מלכים א פרק א

(לו) אמן - שיחיה שלמה:

35. ב"ח אורח חיים סימן קכד

ה ויענו אמן וכו' עד אמת היא הברכה וכו'. פירוש כוונה זו יכוין בכל י"ח ברכות אבל באמצעות יכוין ראשונה לומר אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כנזכר ועוד יכוין לומר ויהי רצון שכך יתאמת לעינינו וימלא משאלותינו ששאלנו ממנו חננו מאתך דעה וכו' השיבנו סלח לנו וכן בכל שאר הצרכים ששאל השליח ציבור הנה אנחנו מחזיקים אותה השאלה ומתפללים לפניו יתעלה שיאמנו דברי בקשות אלו וכן פירש ה"ר הירץ (טריוש) בסידורו:

36. רבינו בחיי שמות פרשת בשלח פרק יד

וייראו העם ויאמינו. היראה והאמונה עקר לכל התורה... ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כולה תקנו לנו רז"ל בתפלה ובברכות לענות אמן, שהוא נגזר מלשון אמונה ומלשון הודאה שמקבל עליו דברי המברך ומודה בהם, וזהו שאמרו רז"ל: (שבועות לו א) אמן קבלה, אמן שבועה, אמן קיום...

37. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן קכד

סעיף ו

ויענו: אמן, אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה, בין אותם שלא יצאו, ובכוונה שיכוין בלבו: אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה.

38. משנה ברורה סימן קכד

(כד) ובכונה וכו' - עיין בה"א כלל ו' שכתב דיכוין בענייתו אמן גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ד' דהיינו שאמר הש"ץ ברוך אתה ד' מגן אברהם יכוין העונה את האמן אמן שיהיה מבורך שם ד' שיהיה מגן אברהם וכה"ג בכל הברכות:
(כה) אמת היא - וזהו בברכת הודאה כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכה"ג אבל בתפילה צריך שיכוין אמת היא וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקויים דבר זה (כגון בברכת אתה חונן שביקש המתפלל חננו מאתך וכו' בא"י חונן הדעת יכוין אמת שהוא חונן דעה ויהי רצון שיחונן לנו ג"כ דעה וכה"ג בכל הברכות) ובקדיש צריך לכוין על העתיד לבד שיאמנו דבריו מה שהוא מבקש שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב דעיקר הענין בודאי יקויים לבסוף כמו שכתוב ביום ההוא יהיה ד' אחד וגו'...

39. טור אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קצח

... וכן בכל ברכות שאדם שומע בין ברכת פירות בין ברכת מצות עונה אמן:

40. שולחן ערוך אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קצח

סעיף א

...הגה: וכן בכל הברכות שאדם שומע, חייב לענות אמן (טור וב"י בשם בה"ג וסמ"ג)...

41. משנה ברורה סימן קצח

(ה) בכל הברכות - בין ברכת המצות בין ברכת הנהנין:

42. טור אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רטו

...עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה כשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה. ואין עונין אמן אחר כותי (היינו שמרוני) המברך עד שישמע כל הברכה מפיו דשמא כוונתו לעבודת גילולים אבל כששומע כל הברכה מוכיח שאין כוונתו לעבודת גילולים...

43. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רטו

סעיף ב

השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות, אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה, אף ע"פ שאינו חייב באותה ברכה, חייב לענות אחריו אמן; אבל אם היה המברך אפיקורוס או כותי או תינוק, או היה גדול ושינה ממטבע הברכות, אין עונין אחריו אמן...

44. משנה ברורה סימן רטו

- (ו) שלא שמע כולה - אלא שמע רק שמזכיר השם וסוף הברכה חייב לענות אמן אחריו ויש שפוסקים דאפילו לא שמע רק חתימת הברכה צריך לענות אמן [א"ר] ועיין בח"א שהכריח דאפילו דעה הראשונה מודה היכא שידוע על איזה ברכה הוא עונה דצריך לענות וכדלעיל בסימן קכ"ד ס"ח בהג"ה ע"ש:
- (ז) אע"פ שאינו חייב - ר"ל וכ"ש היכא שהוא עצמו חייב באותה ברכה ורוצה לצאת בברכת המברך בודאי חייב לענות אמן להורות שגם הוא מחזק ומקיים דברי המברך אכן אז בעינן דוקא שישמע כל הברכה מתחלה ועד סוף כדלעיל בסימן רי"ג ס"ג:
- (ח) חייב לענות - דכתיב כי שם ה' אקרא הבו וגו' ואחז"ל [יומא ל"ז] אמר להן משה לישראל כשאני מברך ומזכיר שם השי"ת אתם הבו גודל לאלהינו בעניית אמן:
- (ט) אחריו אמן - איתא במדרש כששומע שאחד מתפלל דבר או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמן. ולכן נתפשט המנהג שעונין אמן אחר הרחמן בבהמ"ז [אחרונים]:

45. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לח עמוד א - עמוד ב

אמר רבא:

הלכתא גיברתא איכא למשמע ממנהגא דהלילא...הוא אומר ברוך הבא והן אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה. בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שמע ולא ענה מהו? אמר להו: חכימיא וספריא ורישי עמא ודרשיא אמרו: שמע ולא ענה - יצא. אתמר נמי, אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מנין לשומע כעונה - דכתיב באת (הדברים) + מסורת הש"ס: [כל דברי הספר] + אשר קרא (יאשיהו) + מסורת הש"ס: [מלך יהודה] +, וכי יאשיהו קראן? והלא שפן קראן, דכתיב ויקראהו שפן (את כל הדברים האלה) לפני המלך אלא מכאן לשומע כעונה.

46. רש"י מסכת סוכה דף לח עמוד ב

הלכתא גיברתא - הלכות גדולות.

ממנהגא דהלילא - ממה שאנו רואים שנוהגין עכשיו בימינו בבתי כנסיות, כדמפרש ואזיל שהיו נוהגין לענות הללויה שתי פעמים ולא יותר, ואומרים כל ההלל עם המקרא עד הודו, ועונין הודו אחריו, וחוזרין וקורין עמו עד אנא ועונין אנא הושיעה נא ואנא הצליחה נא אחריו, כמו שאנו עושין, ואין זו כקריאת הראשונים שהיו עונים הללויה על כל דבר, כדאמרינן במתניתין דהכא ובסוטה (ל, ב): ואמר רבא: ממנהג של עכשיו אנו למדים מהו עיקר קריאת הלל כשתיקנהו ותחילה, לפי שהכל חייבין בקריאתו ואין הכל בקיאים בו - תקנו אחד קורא ואחרים שומעים, והכל עונים מקצת, ועכשיו שכל בני כנסיותינו בקיאים, וקורין אותו כולו - ואף על פי כן עונין שתי פעמים הללויה והודו לה' ואנא - מכאן אנו יכולים ללמוד מה תקנו הראשונים לענות למי שאין בקיאים ולבקיאים.

הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' - וברוך הבא סומכין עליו, ואין עונין לא התיבות עצמן ולא הללויה - מכאן נלמד לשאינו יודע לא לקרות ולא לענות, אם שמע וכיון לבו לשמוע אף על פי שלא ענה - יצא, וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדיש או יהא שמיה רבא - ישתקו בתפלתן וישמעו בכוונה, והרי הן כעונין, וכשיגמור הקדושה - יחזרו לתפלתן, וכן יסד רב יהודאי גאון בעל הלכות גדולות. חכימיא - כמשמעו.

וספריא - מלמדי תינוקות.

אשר קרא המלך וגו' - בספר שמצא חלקיה הכהן משתעי קרא, בספר מלכים (ב כב).

47. מלכים ב פרק כב

(י) ויגד שפון הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הפהן ויקראהו שפון לפני המלך:
(טז) פה אמר יתקן הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל ישביו את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה:

48. רד"ק מלכים ב פרק כב

(טז) אשר קרא מלך יהודה - צוה לקראם כאילו קראם וכן ויבן שלמה את הבית והדומים להם וכן הוא בדברי הימים אשר קרא לפני מלך יהודה ובדברי רז"ל אשר קרא מלך יהודה וכי מלך יהודה קראם והלא שפן קראם אלא מכאן לשומע כעונה:

49. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מה עמוד ב

דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת - אחד מהן יוצא בברכת חבירו. והוינן בה; מאי קא משמע לך? תנינא: שמע ולא ענה - יצא! ואמר רבי זירא: לומר שאין ברכת הזימון ביניהם...

50. רש"י מסכת ברכות דף מה עמוד ב

ואמר רבי זירא: לומר שאין ברכת הזימון ביניהן - לא בא ללמדנו אלא שאין צריכין זימון, דכיון דאחד יוצא בברכת חברו אשמעינן דאין זימון, דאי יש זימון - ברכת שניהם היא, שהרי אומר נברך והוא עונה ברוך הוא.

51. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד א

משנה... זה הכלל: כל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

52. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד א

תני אהבה בריה דרבי זירא: כל הברכות כולן, אף על פי שיצא - מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא - מוציא, ואם יצא - אינו מוציא.

53. רש"י מסכת ראש השנה דף כט עמוד א

אף על פי שיצא מוציא - שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות. חוץ מברכת הלחם והיין - ושאר ברכת פירות וריחני, שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו - אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם; לא ליתנהני ולא ליברך.

54. רמב"ם הלכות ברכות פרק א

הלכה י

כל הברכות כולן אף ע"פ שבירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן כדי להוציאן, חוץ מברכת ההנייה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן...

הלכה יא

כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה...

55. כסף משנה הלכות ברכות פרק א

הלכה יא

כל השומע ברכה וכו'. סוף פרק אלו דברים (ברכות נ"א:) תנן עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ובגמרא (דף נ"ג:) למימרא דישאל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב כשלא אכל עמהם ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"ח) אסיקנא דשומע כעונה א"כ כיון ששמע הברכה מתחלה ועד סוף יוצא י"ח ובראש פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שנים שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חבירו מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא. ואע"פ שדברי רבינו שמצריך שישמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה אמורים אצל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא:

56. שולחן ערוך אורח חיים הלכות בציעת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קסז

סעיף יט

מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים...

57. משנה ברורה סימן קסז

(צב) ברכת המוציא - וה"ה בכל ברכת הנהנין דדוקא ברכת המצוה שכל ישראל ערבים זה בזה וכאשר חבירו לא יצא ידי המצוה הוי כאלו הוא לא יצא משו"ה יכול להוציא אפילו הוא כבר יצא ידי המצוה משא"כ בברכות הנהנין שאע"פ שהן חובה על הנהנה לברך דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה מ"מ בידו שלא ליהנות ולא לברך לפיכך אותו שאינו נהנה אין נקרא מחויב בברכה זו ועיין לקמן סי' קצ"ז ס"ד במ"ב לענין בהמ"ז:

58. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב

הלכה ב

כל מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא את החייב ידי חובתו, לפיכך אשה או קטן שתקעו בשופר השומע מהן לא יצא...

59. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפ"ט

סעיף א

כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתו.

60. משנה ברורה סימן תקפ"ט

(א) שאינו מחויב בדבר - היינו שאינו מחויב בעצם וכדלקמיה אבל אם הוא מחויב אלא שיצא בהמצוה יכול להוציא ואפילו לברך בשביל חבירו:

61. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן ריג

סעיף ב

אין המברך מוציא אחרים אלא אם כן יאכל וישתה עמהם, ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונין אליו, אפילו לא יענו אמן.

סעיף ג

אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה, אפ"ל יענה אמן, אא"כ ששמעו מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין ג"כ להוציא ידי חובתו.

62. משנה ברורה סימן ריג

(יד) מוציא אחרים - בברכת הנהנין דדוקא בברכת המצות שכל ישראל ערבים זה בזה וכשחבירו אינו יוצא ידי המצוה כאלו הוא לא יצא לכן יכול לברך אפילו מי שאינו חייב בברכה זו משא"כ בברכת הנהנין שאינו חוב המוטל עליו כשאר מצות דלא ליתנהי ולא לברך ואפילו אם אינם יודעים בעצמן לברך. וזה הסעיף שייך בין לברכה ראשונה ובין לברכה אחרונה ועיין לעיל בסימן קס"ז ס"ט:

(טו) ואז יוצאים בשמיעתן - ואם אינו אוכל ושותה עמהם אף בדיעבד לא יצאו דהא ברכתו הוי לבטלה כיון שאינו אוכל בעצמו ואיך יצאו על ידו ואפילו ענו אמן על הברכה אם לא שמה שלא אכל ושתה המברך היה בשוגג או באונס כגון שנשפך הכוס אחר הברכה וכה"ג דבעת הברכה לא היה לבטלה אז יוצאין אחרים על ידו:

(טז) שמכוונין אליו - והוא ג"כ יכוין להוציאם וכדלקמיה בס"ג:

(יז) אפילו לא יענו אמן - דקי"ל דשומע כעונה והרי הוא כמברך בעצמו. וכ"ז לענין דיעבד אבל לכתחלה לבד מה שמצוה לענות אמן על כל ברכה ששומע מישראל כדלקמן בסימן רט"ו עוד יותר יש חיוב לכתחלה לענות אמן בברכה שמתכוין לצאת בה כדי להורות בפועל שמסכים לברכת המברך [אחרונים]. כתבו הפוסקים אם כמה אנשים עושים מצוה אחת מצוה לכתחלה שאחד יברך לכולם דכרוב עם הדרת מלך ועיין לעיל בסימן וי"ו בשע"ת סק"ו ובסימן ח' ס"ה ובמ"ב ובסימן רצ"ה ובתבו"ש סימן י"ט:

(יח) בשמיעת וכו' - מדסתם משמע דאכל ברכות קאי ואפי' ברכות שהם דרבנן בעינן דוקא שיכוין לצאת ידי המצוה וכ"מ ברי"ט ס"ה ועיין לעיל סימן ס' במ"ב סק"י ובה"ל שם ובסימן רע"ג בס"ו בבה"ל ד"ה וכגון:

(יט) מתחלתה ועד סופה - והיינו גם תיבת ברוך שבתחלתה דלא עדיף ממברך בעצמו כשמדלג איזה תיבה מעיקר הברכה דלא יצא ידי חובתו דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים:

63. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח

הלכה ט

שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו, כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין...

64. רמב"ם הלכות ברכות פרק ה

הלכה ב

שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון, ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, והוא חוזר ומברך ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. הלכה ג

ואחר כך אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו עד שגומר ארבע ברכות והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה.

65. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א - עמוד ב

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן.

66. רש"י מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

כדי לערבב - שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצוות - מסתמין דבריו.

67. המאור הקטן מסכת ראש השנה דף י עמוד ב

ומה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין ומברכין עליהן ברכת התקיעה נ"ל כי לא היה כן בימי רבותינו חכמי התלמוד אלא מנהג הוא שנהגו דורות האחרונים משום חולין ומשום אנוסין דקדמי ונפקי מבהכ"נ ולא נטרי עד צלותא דמוספי...

68. המאור הקטן מסכת ראש השנה דף יב עמוד א

ואני אומר - ... ודאתאן עלה מהא שמעתא דרבי יצחק דאמר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן יש שמדקדקין בשמועה זו על הסדר שאנו נוהגין היום מה הן התקיעות שהן לערבב את השטן אם אותן שתוקעין מעומד הלא הם על סדר ברכות התפילה והן נראין כשל תורה וכדברא דאמר רבא אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות וכו' ואם אותם שתוקעין מיושב הם לערבב את השטן היאך מתחילין בהן ומברכין עליהן ונראה לן פ'י שמועה זו דרבי יצחק כעין ההוא שמעתא דרבי חייא בר גמדי דאמר אין תוקעין אלא בזמן שב"ד יושבין ובעי ר' זירא ננערו לעמוד ולא עמדו מהו הכא נמי התקיעות שתקעו כשהן יושבין אלו התקיעות שתוקעין בסדר ברכות בתפלת שליח צבור ואע"פ שהן מעומד לשליח צבור אינן לשאר העם אלא מיושב ותקיעה שמעומד היתה מנהג בידם שהיו תוקעין אותה כשהיו יוצאין מבית הכנסת ומצאתי סעד לדברי בחבורי הגאונים כדאמר רב סעדיה ז"ל אחר תפלת המוסף מריעין תרועה גדולה לערבב השטן וכן אמר רב עמרם גאון ז"ל...

69. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר.

70. מלחמת ה' מסכת ראש השנה דף י עמוד ב

ועוד ומה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין וכו' - ... אבל אנו רואין שאפי' בצבור שתקעו על הסדר מברכין באמצע תפלה כדרך שעושין בנשיאת כפים וכן אנו רואין עוד שזה מנהג אבותינו חכמי התלמוד היו תוקעין ומריעין כשהן יושבין קודם תפלת המוספין ובודאי מברכין היו עליהם במטבע קצר ואח"כ חוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין בתפלה על סדר הברכות לא שלא יצאו בתקיעות אלא שהברכות מעיקרן בתקיעות תקנו אותן כדימית' עלה בגמ' כדבא אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות ובמה בשופר והיינו מימרא דר"י למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין וכו' מלתא כפשטה ופירושה כמשמעה וכך הנהיגו חכמים למצוה כדי לערבב את השטן והדקדוק שדקדק בעה"מ לפנינו מה הן התקיעות שהן לערבב את השטן וכו' שאלתן של נערים היא דר"י ה"ק למה הנהיגו חכמים באותן תקיעות ראשונות ולא פטרו עצמן בתקיעות שעל סדר הברכות שהן עליהם חובה ואינן יכולין לפטור עצמן מהן כדי לערבב את השטן...

71. תוספות מסכת פסחים דף קטו עמוד א

מתקיף לה רב חסדא לאהר שמילא כריסו כו' - ... מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות...

72. הר"ן על הרי"ף מסכת ראש השנה דף ג עמוד א

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין. פירוש כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ואמרי' כדי לערבב את השטן פירוש להכניע את היצר... ונ"ל שלכך הקדימו תקיעות שמיושב אע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר הברכות שהן עיקר לפי שאילו היו מקדימין אותן אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות שמיושב שאינן אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות שמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותן שעל סדר הברכות...

73. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ג

הלכה י

המנהג הפשוט בסדר התקיעות של ראש השנה בצבור כך הוא: אחר שקוראין בתורה ומחזירין הספר למקומו יושבין כל העם ואחד עומד ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר וכל העם עונין אמן, וחוזר ומברך שהחיינו וכל העם עונין אחריו אמן, ותוקע שלשים תקיעות שאמרנו מפני הספק על הסדר, ואומר קדיש ועומדין ומתפללין תפלת מוסף, ואחר שגומר שליח צבור ברכה רביעית שהיא מלכיות תוקע תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה פעם אחת, ומברך ברכה חמישית שהיא זכרונות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה שלשה שברים ותקיעה, ומברך ברכה ששית שהיא שופרות, ואחר שגומרה תוקע תקיעה תרועה ותקיעה פעם אחת וגומר התפלה.

הלכה יא

זה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדים, ואינו מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד, ואם סח ביניהן אף על פי שעבר אינו חוזר ומברך.

74. רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט

הלכה ג

ואחר שיפסיע שליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל, והכל עומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה, בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן.

75. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן קכד

סעיף ד

כשש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן; ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה; לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוין לברכת החזן. (י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה), (הגהות מנהגים).

76. טור אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפה

...אמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין ג) כדי לערבב השטן פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות למה מקדימין לתקוע מיושב כדי לערבב השטן פי' כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה...

77. רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ג

הלכה ז

הצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות, כיצד אומר שליח צבור אבות וגבורות וקדושת השם ומלכיות ותוקע שלש, ואומר זכרונות ותוקע שלש, ואומר שופרות ותוקע שלש, ואומר עבודה והודייה וברכת כהנים.

הלכה יב

...וכל הדברים האלו בצבור אבל היחיד בין ששמע על סדר ברכות בין שלא שמע על הסדר בין מעומד בין מיושב יצא ואין בזה מנהג.

78. תשובות והנהגות כרך ב סימן ערה

...וגם מרן הגרי"ז"ס זצ"ל לא נהג כן, אבל הוא באמת הקפיד מאד שעשרה ישמעו חזרת הש"ץ מלה במלה, שרק בזה נחשבות התקיעות על סדר הברכות, ולדידן התקנה לכך להרבה פוסקים היא ע"י שתוקעים בלחש, דהוה גם כן על סדר הברכות...

79. תשובות והנהגות כרך ה סימן קפא

ג. הנה דעת הגר"ח וגרי"ז"ס זצ"ל שצריך כל אחד לשמוע כל תיבה ותיבה כדי שיחשב כאילו הוא מתפלל, ורק אז יוצא בתקיעות שעל סדר הברכות שמצותן בציבור דוקא, והיינו כה"ג. וכן הבאתי כמה פעמים ב"מועדים וזמנים" בשם הרי"ץ גיאנות. אבל דעת החזו"א זצ"ל שיוצא בתקיעות שעל סדר הברכות אף שלא שמע כל התפלה מהש"ץ.

ונשאלתי בבן תורה המתפלל בשיבה שלא נהגו להחמיר כהגר"ח, ורוצה להחמיר לעצמו, אם יש בזה הידור, ומסתברא לע"ד שרק אם הציבור מדקדקין כן שפיר יש בזה הידור, אבל אם רק אחד מדקדק ושומע, כיון שאין עשרה שומעין לצאת מהש"ץ, לא מועיל בשמיעתו כל תיבה שיחשב תקיעות שעל סדר הברכות, כיון שתיקנו תקיעות על סדר הברכות בציבור דוקא, וכשאין עשרה שומעין מש"ץ כל תיבה אין כאן תקיעות על סדר הברכות בציבור, (ובזמנם שהיו בציבור מי שאינם בקיאים שהם שמעו ע"מ לצאת, בזה ראוי לכל אחד לשמוע כדין שאז שמע התקיעות עם הברכות כמצותה, אבל היום אם הציבור לא נוהגין כן רק יחידים ממש, לא יצאו בשמיעתן שיטת הרי"ץ גיאנות, שאין זה תקיעות על סדר הברכות בציבור). [ומיהו בציבור גדול ע"פ רוב בודאי ישנם עשרה ששומעים כל מילה, ושפיר יש הידור להזהר בזה].

80. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות - הערות דף כו עמוד ב

22) ...ואמר רבינו זצ"ל דלפי מנהגו שתוקעים בשעת חזרת הש"ץ יש לדקדק עכ"פ בר"ה לעמוד ברגליים מכוונות בשעת חזרת הש"ץ, שע"ז חשיב כאילו עומד בתפלה כדי לקיים קיום תקיעות על סדר הברכות. וכן היה נוהג רבינו זצ"ל.

81. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכיפורים סימן תריט

סעיף א

ליל יום הכיפורים נוהגים שאומר שליח צבור: בשיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ועל דעת הקהל, אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ונוהגים שאומר: כל נדרי וכו', ואחר כך אומר: שהחיינו, בלא כוס. הגה: ואח"כ מתפללים ערבית. ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום, וממשיך בניגונים עד הלילה; ואומרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר הש"ץ ג"פ: ונסלח לכל עדת וגומר, והקהל אומרים שלש פעמים: ויאמר ה' סלחתי כדברך (מנהגים); ואל ישנה אדם ממנהג העיר, אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל).

82. משנה ברורה סימן תריט

ג) ואח"כ אומר שהחיינו - וגם הצבור יאמרו כ"א בלחש. וטוב שימהרו לסיים הברכה שמברך לעצמו כדי שכשיסיים הש"ץ הברכה יאמרו... אמן.